

Jog

történeti szemle

2014. 4. –
2015. 1. szám

BUDAPEST · GYŐR · MISKOLC · PÉCS · SZEGED

Válogatás
a Tripartitum
(Hármaskönyv)
500.
évfordulóján
rendezett
tudományos
konferenciák
előadásaiából

(Magyar Tudományos
Akadémia – Nemzeti
Közzolgálati Egyetem,
Eötvös Loránd
Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar,
Pázmány Péter Katolikus
Egyetem Jog- és
Államtudományi Kar)

Werbőczy István

TARTALOM

MEZEY Barna – Az ötszáz esztendő jogkönyv	1
ANDRÁSI Dorottya – Werbőczy Tripartitumának horvát recepciója (Ivan Pergošić Decretuma és a Tripartitum modern-kori recepciójának aktualitásai)	13
BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – A bírói függetlenség a Hármaskönyvben	19
BÓNIS Péter – A Tripartitum forrásai és az európai ius commune	26
GOSZTONYI Gergely – A Hármaskönyv és a jobbágyi jogok	34
HAMZA Gábor – Werbőczy István Tripartitumának jogforrási jellege magyar és nemzetközi összefüggésben	37
HOMOKI-NAGY Mária – A magyar szerződési jog fejlődése a késő rendiség korában	44
HORVÁTH Attila – Werbőczy vagy Dózsa György?	50
KUKORELLI István – Werbőczy „közjoga”	62
MÁTHÉ Gábor – A jogfejlődés jellemzői jogtörténeti tekintetben	65
MEZEY Barna – A Hármaskönyv büntetőjoga	70
OBORNI Teréz – Zoltay János Supplementum Tripartiti (1583 körül?) című kézírata	77
SUNKÓ Attila – A Tripartitum továbbélése az Erdélyi Fejedelemségben a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára forrásai alapján	83
P. SZABÓ Béla – A Hármaskönyv egy 17. századi németalföldi sikerkönyvben	92
SZABÓ István – Történeti alkotmány a polgári korban	99
TRINGLI István – A kora újkori kodifikáció és a Hármaskönyv	105
VÖLGYESI Levente – A Hármaskönyv hatása a városias jellegű közösségek autonómiájára	114
STIPTA István – Új irányok a Werbőczy-kutatásban	119

A címlapon:

Werbőczy István (Werbőczy, Verbőczy, Verbőczy)
(Verbőc [?], 1458 – Buda, 1541. október 13.)

jogtudós, királyi ítélmester, királyi személynök, majd Magyarország nádora

Jog

történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn),
Dr. Günter Jerouschek (Jéna), Dr. Srdan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Seelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Béli Gábor, Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna,
Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István

Szerkesztő: Élesztős László (e-mail: elesztosl@ajk.elte.hu)

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3., II. em. 211. Tel./Fax.: 411-6518

ISSN 0237-7284

Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Károli Gáspár Református
Egyetem Jogtörténeti–Jogelméleti Intézete, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Miskolci Egyetem
Jogtörténeti Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszéke
és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Állam- és Közigazgatástörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna

Kiadói munkák: Gondolat Kiadó

P. Szabó Béla

A Hármaskönyv egy 17. századi németalföldi sikerkönyvben*

Konferenciánk magánjog-történeti szekciójának előadócímein végigtekintve láthatjuk, hogy a tervezett előadások – egy kivételével valamennyien – hozzávetőleg egy-egy magánjogi, illetve perjogi jogterület, jogintézmény vagy szabálycsoport *Hármaskönyv*-ből kiinduló fejlődésével foglalkoznak. A kivételt jelen előadás képezi,¹ amelyet fogjunk fel a komoly téziseket fejtegető megszólalások melletti ‘kis színes’-ként, egy kis tudománytörténeti lazításként. Hiszen előadásom célja nem egyéb, mint egy tudomány-, illetve irodalomtörténeti érdekesség felvillantása.

A *Hármaskönyv* magyar magánjogfejlődésre és közjogi gondolkodásra gyakorolt elementáris jelentőségével, a Szent Korona országainak határain belül kifejtett hatásával hosszú nemzedékek óta tisztában vannak a hazai jogtudományokkal foglalkozók. Kevésbé foglalkoztak azonban eddig azzal a kérdéssel, vajon az elmúlt századokban – a jogkönyv által közvetlenül érintett népek határain túl – mennyire volt ismert ez a korszakos mű? Milyen volt Werbőczy munkájának a híre, és ezáltal hírünk a világban, a külföldi jogtudományban a különböző korszakokban?

Ilyen irányú szisztematikus kutatásokról nincs tudomásom, a *Hármaskönyv* külföldi jogtudományi művekben való felbukkanásáról valószínűleg csak véletlenszerűen kerültek eddig elő információk. Egy ilyen, korábbi peregrinációtörténeti kutatásaim során – ha nem is teljesen véletlenül – a 17. századi Németalföldről felbukkant adatra szeretném az alábbiakban felhívni a figyelmet. Egy jelentősnek és nagy hatásúnak tekinthető korabeli – ma így mondanánk – összehasonlító jogi munkában többször utalnak a magyar magánjog egyes megoldásaira, természetesen elsősorban Werbőczy *Tripartituma* alapján. Ahhoz, hogy megfelelően értékelni tudjuk ezt a tényt, előbb 1. a kérdéses munka nem jelentéktelen szerzőjét és tudományos tevékenységét, illetve a nagy karriert befutó munkát, valamint keletkezésének tudományos környezetét szeretném röviden bemutatni. Ezután 2. át kívánom tekinteni, hogy milyen magánjogi kérdésekben tartotta fontosnak a szerző, hogy hosszabb-rövidebb utalást tegyen a magyar magánjog sajátosságaira Werbőczy munkájának

segítségével. Végül 3. valószínűsíteni szeretném, milyen kapcsolatokon keresztül kerülhetett a holland szerző viszonylag közel a *Tripartitum*hoz.

1. A fentebb sikerkönyvként jellemzett munka nem más, mint egy 17. századi leideni gyakorló jogász, Simon Van Leeuwen *Censura forensis* (rövid) címen emlegetett munkája.

Simon Van Leeuwen² 1626 októberében született Leidenben, és Hágában hunyt el 1682 januárjában. Apja jegyző és ügyvéd, majd városi politikus volt. Simon 1638. január 9-én, alig 12 évesen (valószínűleg az egyetem kuratóriumának engedélyével) iratkozott be a leideni egyetem bölcsészkarára.³ Ugyanezen egyetemen szerzett jogi doktori fokozatot 1649. szeptember 23-án. A korabeli szokásoktól eltérően Van Leeuwen nem zárta külföldi utazással tanulmányait.⁴ Már 1649 novemberében ügyvédként helyezkedett el a hágai bíróság és a *Hooge Raad* mellett. Apja befolyásának köszönhetően, aki a leideni városi tanács tagja lett, 1652 októberétől Soeterwoude uradalom titkárának nevezte ki a leideni polgármester. A kis tekintélyű tisztség elnyerése miatt Leidenbe költözve 1653. november 23-án újra beiratkozott az egyetemre, s közben ügyvédi tevékenységét is folytatta. Már ebben az időben kitűnt félelmetes publikálási kedve. Apja időközben, 1654-ben a Kelet-indiai Társaság kormányzója (*Bewindhebber*) lett Amszterdamban, majd a város küldötte Hágában, s két ízben polgármesterré is megválasztották Leidenben. 1667-ben, apja halála után Simonnak esélye⁵ volt, hogy annak helyére bekerüljön a városi tanácsba. Előbb a lövészek kapitánya, majd a negyvenek tanácsának tagja lett. De sohasem lett belőle városi tanácsos, minduntalan mást választottak be helyette a testületbe: tudása és tapasztalata újra és újra háttérbe szorult a protekciósokkal és a sógor-komasággal szemben. Mivel ezt szóvá tette egy röpiratban,⁶ sok kellemetlensége volt a városban, az 1672-es zavargásokban vállalt szerepe miatt pedig az egész városkormányzat ellene fordult. Politikai állásfoglalásai nem voltak tehát a legsikeresebbek, ezért Leidenben soha sem tölthetett be magasabb tisztséget. 1681 márciusában a *Hooge Raad* segédkancellárja (*substitut griffier – graphiarius*) lett. Új tisztségét azonban alig egy évig töltötte be, korai halála megakadályozta, hogy még több művet adjon sajtó alá.

Simon Van Leeuwen, mint jogi író, a holland elegáns jogtudományi irányzat oldalvizehez tartozónak tekinthető. Sem tudósként, sem ügyvédként nem volt kiemelkedő, de nagyon sokat írt, és könyvei révén jelentős sikereket ért el. Különösen a joggyakorlatot szolgáló munkáival szerzett tekintélyt kortársai és az utókor előtt.⁷ Vannak szerzők, akik a 17. és 18. század legjelentősebb németalföldi jogászaik közé sorolják.⁸

A hollandiai jogtudomány mindkét irányzata megérintette Van Leeuwent. Egyrészt a 16. század végétől a humanista jogtudomány mindkét ága, a filológiai-antikvárius irányultságú „elegáns jogtudomány”⁹ és a dogmatikai-rendszeretani törekvéseket megvalósító irányzat,¹⁰ amely jelentős szerepet töltött be Németalföld északi, kálvinista egyetemein. Másrészt azt is látnunk kell azonban, hogy a holland jogászokat a jogi humanizmusra oly

* 2014. november 7-én, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán, *500 éves Werbőczy Hármaskönyve* címmel megrendezett tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. A tanulmány megjelent *A Hármaskönyv 500. évfordulóján*. Szerk.: Csehi Zoltán, Szabó István, Schanda Balázs, Varga Zs. András (Pázmány Press, Budapest, 2015, 157–169. p.) című kötetben.

jellemző, a római jog irányában megnyilvánuló történeti érdeklődésük nem vonta el koruk jogának, elsősorban hazai joguknak (*oud-vaderlands recht*) tanulmányozásától. Grotius *Inleidinge*¹¹ jelentette azt az áttörést, ami saját partikuláris joguk (*mores hodierni, consuetudines nostrae*) történetének tanulmányozását is a jogtudók érdeklődési körébe vonta, és megelőlegezte azon munkák sorát, amelyek a hazai jog intézményeit a római jog segítségével tanulmányozták és alakították a 17. század közepétől kezdve. Ekkortól számíthatjuk, hogy a néhány észak-németalföldi egyetem jogászprofesszorai és néhány tehetségesebb gyakorló jogász megkezdték azt a munkát, amelynek révén megteremtették helyi jogaik tudományos feldolgozásának és fejlesztésének alapjait, s amelynek révén több tudósnemzedék munkájának eredményeként kialakították a „*Rooms-Hollands Regt*”¹² kodifikálatlan, de tudományosan cizellált rendszerét.

Van Leeuwen mindkét területen letette a névjegyét. Egyrészt nem hagyhatta figyelmen kívül az egyetemi humanizmus irodalmi elvárásait, amely irányzat szempontjából két munkája birt jelentőséggel, ezeket azonban a modern tudomány meglehetősen kritikusan értékeli.

1663-ban ő gondozta a *Corpus Juris* – szép nyomda-kepe miatt mindmáig keresett – Elzevir-kiadását, amely azonban tudományos szempontból nem volt előrelépésnek tekinthető. Másik, a római jog történetét feldolgozó és a Justinianus előtti források kiadását megkísérlő forráskritikai munkája¹³ sem aratott osztatlan elismerést az utókor részéről,¹⁴ Van Leeuwen mégis beírta magát a holland jogtörténet ismert alakjai közé.

Ez elsősorban két „korszakos” munkájának köszönhető, melyek ugyan nem tartoztak a korabeli elegáns jogtudomány fő sodorvonalába, de a római-holland jog megismertetéséhez jelentős mértékben hozzájárultak.

Az egyik mű egy 1664-ben megjelent tankönyv volt, amely a korában hatályos németalföldi magán- és eljárásjogot kívánta összefoglalni, *Het Rooms-Hollands Regt* címmel.¹⁵ Magának a római-holland jog kifejezésnek kiagyalója is Van Leeuwen volt, és ezzel akarva-akaratlanul egy egész jogtörténeti korszakot nevezett el. Olyan munkát kívánt írni, amely a napi gyakorlat számára teszi elérhetővé a római jogtudomány eredményeit, összevetve a helyi jogok forrásaival. A hasonlóságokat és az eltéréseket kívánta feltárni és ezúton egy rövid *compendiumot* készíteni mindazon joganyagról, ami a hollandiai igazságszolgáltatást – jobban mondva a római-holland jogot – testesítette meg.¹⁶ A *Corpus Juris* mellett ugyanis az akkori időkben kialakult egy jelentős holland nyelvű joganyag is. Későbbi hatását tekintve ezt a munkát tekinthetjük Van Leeuwen legfontosabb művének,¹⁷ amelyben a római jogi tételek kisebb szerepet kapnak, a németalföldi élő jog viszont annál terjedelmesebben kerül bemutatásra, mégpedig a különböző jogforrásokban – amelyek magában a mű címében is felsorolásra kerülnek – megjelenő normák tekintetében bizonyos teljességre törekedve. Már nem sokkal megjelenése után a hollandiai jogi irodalom második legfontosabb művének minősítették Hugo Grotius *Inleidinge*je mellett.¹⁸ Grotius zseniális munkáját valóban jól kiegészíti Van Leeuwen könyve, amely többet

ad a római-holland jog történetéből, és a jogesetek és a jogalkotás (*statuta*) bemutatásával szélesebb körből merít, és teljesebb, mint a nagy előd munkája. Ezenkívül naprakész joganyagot hoz, és azt is kiemeli, hogy mi változott Grotius munkája óta.¹⁹

Valamivel korábban keletkezett Van Leeuwen – az imént említetténel jóval ambiciózusabb és minket most jobban érdeklő – másik fő műve, a *Censura forensis theoretico-practica*.²⁰ Van Leeuwen úgy érezte, hogy korábbi, holland nyelvű szövegkiadásai mellett szükség van rá, hogy a római-holland jogot latin nyelvű munkában is tárgyalja, mivel tudta, hogy a jogi oktatás nyelve továbbra is a latin marad. Ezért a *Censura forensis* latinul írta. Célja az volt, hogy következetes formában adja vissza a római jog azon elveit, amelyek a gyakorlatban állandóan előtérben vannak, s bemutassa, hogy ezek a római jogi elvek mennyiben alakultak át a szokások, bírósági döntések, illetve a jogalkotás által. Nem volt kisebb a célja tehát, minthogy az egész magánjogról, a klasszikus és a recipiált római magánjogról, s egyúttal a hollandiai és külföldi jogéletről és -gyakorlatról rendszeres képet adjon. Ezt a programot mutatja már Van Leeuwen címválasztása is. A *censura* a korabeli európai jogi irodalom egyik sajátos műfaját képezte, ami a kor sajátos össz-európai jogi világának egyik legfontosabb jellegzetességére utal vissza.

Fontos tudnunk ebben a vonatkozásban, hogy a régi Európában a 19. századig egy extrém jogforrás-pluralizmus létezett, vagyis a kontinens nagy részén megfigyelhető volt a jelenség, hogy (a római jog középkori tudományos feldolgozásából kinövő) közös jog (*jus commune*) és az adott földrajzi területen érvényesülő partikuláris jogok (*jus particulare* vagy *jus speciale*) különböző jogforrási szintjei – melyek valamennyi európai országban a többszintű struktúrát reprezentálták – nem voltak egymástól egyértelműen elkülönítve, hanem – épp ellenkezőleg – kölcsönösen áthatották egymást. A különböző jogforrási szintek közötti kollízió feloldásának és a divergáló joganyag szükséges rendje megtalálásának módszere szükségképpen csak az összehasonlítás lehetett, ami nem jelentett mást, mint a római jog és valamely másik, konkuráló jog, mindenképp a hazai jog összehasonlítását. A különböző jogok és jogrendek összehasonlító megfigyelése első lépéseinek egyik műfaji keretét az ún. *differentiae*-irodalom képezte, melynek célja a közös vonások és eltérések feltárása volt egy esetleges egységesítés vagy jogtisztítás érdekében.²¹ A fő cél elsősorban az volt, hogy a joggyakorlat számára tiszta képet adjanak a hatályosnak tekinthető joganyagról, valamint elkülönítsék a haszontalan joganyagot a hasznostól és szükséggestől.²²

Ha az adott ‘összehasonlító’ munka elsősorban az adott helyi, partikuláris jog felől közelített, elnevezésére általában a *collatio* szó*használták, míg ha a szerző a sokszor derogált közös jogi előírásokat helyezte előtérbe, a munkákra gyakran a *censura* kifejezést alkalmazták.²³

Van Leeuwen a *Censura forensis*ben arra törekedett, hogy mértéktartó terjedelemben annyit adjon a római jogból, ami szükséges a hollandiai közös jog megértéséhez, együtt azokkal a legfontosabb változásokkal, melyek a római jog szabályait a legrégebb időktől kezdve érték

Németalföldön és máshol Európában. Elítéli azokat a kommentárokat, amelyek a legkisebb részletkérdéseknek is hosszú vitairatokat szenteltek, megfélekedve a jog alapvető elveiről. Ő távol tartja magát ezektől a hosszú kommentároktól és vitáktól, s olyan munkát akar alkotni, amely az élő jog teljes spektrumával foglalkozik.²⁴

Ehhez annyit akar feldolgozni az ókor jogából, hogy az olvasó képes legyen nyomon követni a régi és új jog közötti kapcsolatot, és felismerhesse annak alapelveit az élő hollandiai jogban. Lenézi a tudósok vitáit, amelyek semmit vagy csak nagyon keveset tesznek hozzá a dolog lényegéhez és a gyakorlathoz („*Quae ad rem ipsam usumque parum aut nihil conferunt*”).

Az 1662 januárjára dátumozott bevezető részben (*Prolegomena*)²⁵ a legfontosabb jogtudósokról ad áttekintést a Kr. e. 2. századi Q. Mucius Scaevolától saját idejéig. A Cujaciust, Donellust és Duarenust megelőző kommentátorok munkáival kapcsolatban ezt írja: „*ingentes immanes et insanos juris scholastici commentarios.*” A három említett személyről azonban a legnagyobb tisztelettel beszél. A hollandiai joggal foglalkozó írókkal kapcsolatban megemlékezik Grotiusról (*vir incomparabilis*) és több németalföldi jogtudósról, akik a helyi jogot kommentálták. Azután felsorolja azokat a munkákat, amelyekre európai körképe során támaszkodik, köztük említve Werbőczy *Tripartitum*át is.²⁶

Amellett, hogy a *Censura forensis*ben jóval nagyobb terjedelemben foglalkozik az élő római joggal, mint a *Rooms-Hollands Regt*ben, abban is különbözik korábbi, az élő jogot tárgyaló munkáitól, hogy rendkívül széles összehasonlító áttekintést ad bizonyos jogintézmények tekintetében más népek joggyakorlatáról és jogszabályairól. A különböző németalföldi tartományok mellett Franciaország, Itália, Hispánia, Anglia és Skócia, Poroszország és más német jogterületek, valamint Lengyelország és Magyarország joga kerül említésre lépten-nyomon, kisebb-nagyobb részletességgel.²⁷

Munkáját öt részre osztja, némileg a korabeli *institutio-rendszerek*²⁸ megfelelően: személyi és családjog, dologi jog, öröklési jog, kötelmi jog és büntetőjog képezik az öt könyvet. Az összehasonlító szándék végigvonul valamennyi részen, de legkifejezettebben a törvényes öröklés szabályainál hangsúlyozódik.²⁹ Nagyon hosszas és akkurátus áttekintést ad mindazokról a változásokról, amelyek a római jog átment Németalföldön és Európa más jogrendjeiben, különösen Franciaországban. A munka hatalmas anyagot dolgoz fel, de – bírálói szerint – sokszor kritikátlanul vesz át másoktól szövegeket, önálló gondolatok hozzáadása nélkül. A talán jogos kritika és a széles európai körkép ellenére a római-holland joggal foglalkozó munkák között jelentős helyet foglal el a *Censura forensis*,³⁰ és mindmáig tudományos érdeklődés tárgyát képezi, elsősorban Dél-Afrikában.³¹

2. Mint a fentiekből kitűnik, Leeuwen érdeklődésének középpontjában elsősorban a hollandiai tartományok és nagyobb jogterületek joga állt, s a magyar (és más, a németalföldi jogélet szempontjából másodlagos területeken érvényesülő) jogi megoldások ismertetése inkább

valamiféle teljességre törekvés kifejeződéséként fogható fel. Ugyanakkor mindenféleképpen jellegzetesnek tekinthetjük, hogy melyek azok a jogintézmények és jogelvek, amelyek érdekessége, sajátossága olyannyira elérte egy távoli gyakorló jogász ‘ingerküszöbét’, hogy áttekintő munkájában kisebb-nagyobb részletességgel érdemesnek tartotta megemlíteni azokat.

Természetesen jelen keretek között szinte csak címszavakra szorítkozhatunk.

1. A 18 fejezetből álló első részben, a személyállapotokkal kapcsolatban (*De jure et differentiis personarum*), midőn a nemesi állapotot vizsgálja,³² arra hívja fel figyelmet a Hármaskönyv 1. könyv 7. fejezetére hivatkozva, hogy a magyar nemesi jog szerint a nemes anyától és a közember apától származó gyermek nem lehet nemes, viszont ellenkező esetben a gyermek nemesi származású lesz. (Leeuwen hasonlóságokat vél felfedezni a Szászországban érvényesülő vonatkozó elvekhez.)
2. Ugyanebben a könyvben, az örökbefogadásról szólva (*De adoptionibus*) a közös jogi szabályok rövid felidézése után a magyar és a bajor gyakorlatról szól röviden. Előbbivel kapcsolatban kiemelésre méltónak tekinti, hogy a magyar jogban az örökbefogadás (Van Leeuwen szerint *arrogatio*, a *Tripartitum*ban *konzekvensen adoptio*) szerződéses erővel érvényesül, amennyiben a király azt jóváhagyja.³³ Nem utal azonban arra, hogy itt tulajdonképpen az adományos birtokban való örökössé tételről van szó.
3. A házassági jog tekintetében (*De Nuptiis et Matrimonio*) a magyar jogot egy ízben említi, mégpedig a vérokonok közötti házassági akadályt aláhúzó kánonjogi szabályt követő nemzeti jogok között. Van Leeuwen itt szövegszerűen (bár rossz helyet adva meg) idézi a *Tripartitum*ból a szöveghelyet, amely a negyedik fokig tiltja a vérokonok házasságát.³⁴
4. A dolgokról szóló második könyvben a foglalás részletszabályai (*De rerum occupatione ejusque speciebus*) között említi meg, hogy a vadászati jogot a németeknél, a poroszoknál és a magyaroknál királyi jognak (*regalia*) tekintik. Itt Van Leeuwen Ulászló egyik 1504-es *decretum*ára hivatkozik,³⁵ vagyis vagy egy *decretumgyűjteménye* is volt a *Tripartitum* egyik kiadása mellett, vagy egy eddig azonosítatlan összeállításból szerezte információit.³⁶ (Nagyon bizonytalanul fogalmaz Van Leeuwen a tizedfizetési kötelezettséggel foglalkozó magyar jogszabályokról, anélkül hogy a *Hármaskönyvet* említené.³⁷)
5. A *Censura forensis* első kiadásában csak a függelékben (*Additionum, emendationumque fasciculus*) található meg Van Leeuwen egy kiegészítő megjegyzése, melyben azzal foglalkozik, hogy milyen szabályok szerint örökölhet a férje után a feleség a magyar jog szerint.³⁸ Kifejti, hogy a gyermektelenül és végrendelet nélkül elhalt férj ingóságait a felesége öröklí. Az özvegyet az ingatlanokból, a közös lakóhelyből és udvarból mindaddig nem lehet kizárni – még hitbérének kielégítése esetén sem –, amíg férjének nevét viseli, és esetleg újra férjhez nem

megy.³⁹ Szintén kiemeli azt a rendelkezést, hogy a férj által a házasság alatt szerzett ötven lónál kevesebbet számláló ménes közös vagyonnak minősül, míg ha a lovak száma ennél nagyobb, akkor arról a férj szabadon végrendelkezhetik.⁴⁰ A könyv későbbi kiadásaiiban ez a kiegészítés már a főszövegben volt található.

6. A *Hármaskönyv* szövegét a leginkább a részletekbe menően az öröklési jogi harmadik könyvben aknázza ki Van Leeuwen. Midőn tíz fejezetben, több mint 100 oldalon foglalkozik a különböző területi jogrendek törvényes öröklési szabályaival (*De Germaniae, Prussiae, Poloniae Hungariaeque intestatorum successione*), bőségesen idéz a különböző partikuláris jogforrásokból, köztük utolsóként a *Hármaskönyv*ből is, mindösszesen kilenc fejezetet (hetet az I. és kettőt a III. részből). A bőséges idézet azonban csak mintegy illusztrációjául szolgál annak a rövid ismertetésnek, amelyet Van Leeuwen a magyar nemesi és paraszti öröklési szabályokról saját szavaival is megfogalmaz.

A magyar nemesek törvényes örökösödésével kapcsolatban kifejti, hogy vannak vagyonrészek, amelyeket csak a fiúk örökölnek (a csak fiág részére adományozott javak esetében), de vannak, amelyekben a leánygyermek egyenrangúak a fiúkkal (mindkét nem számára adományozott birtok, vásárolt birtok). Megemlíti a leánygyermek intézményét is, amely az ősi vagyonból jutott a leánygyermeknek.⁴¹ Felhívja a figyelmet, hogy mindenkor ügyelni kell az ősi és szerzett javak közötti különbségre. Szól az atyafiak közötti osztály egyes kérdéseiről.⁴² Fontosnak tartja kiemelni azt a szabályt is, hogy az atya az ősi javakat fiai jogának sérelmével nem idegenítheti el. Ugyanakkor a saját szolgálatokkal nyert vagy pénzen vett javak elidegenítése szabadságában áll a szerzőnek.⁴³

Ezután röviden szól a parasztok javainak gyermekeik közötti megosztásáról, kiemelve a főszabályt, hogy itt nincsen különbség a különböző nemű gyermekek között.⁴⁴

7. A kötelmi jogi könyvben egyetlen kérdéskörben kerül elő a *Tripartitum*, mégpedig azzal összefüggésben, hogy milyen esetekben, milyen módon és kik mondhatnak ellen egy elidegenítő (általában) adásvételi ügyletnek (*De Statutario cuiusque regionis retractu, ejusque ritu, & solemnitate*). Van Leeuwen itt nem kevesebb, mint 31 területi jogot tekint át ebből a szempontból, s a magyar megoldással kapcsolatban az örökbevallással elidegenített, illetve elzálogosított jószágok „visszahúzásáról” szóló fejezetet emeli ki, és közli szó szerint.⁴⁵

8. Az ötödik, a büntetőjogról szóló könyvben (*De furtis, eorumque poenis*) viszont csak egy egészen rövid utalást találunk a tolvajokkal szembeni szigorú büntetésekre Magyarországon, amelynek alátámasztásául Szent István és Szent László törvényeire történik utalás. Kiemeli, hogy – e törvények alapján – a legkisebb értékre elkövetett lopást is halállal büntetik a Magyar Királyságban. Arról nem szól, hogy István ezt a harmadik lopás esetén írta elő.⁴⁶

Mondhatjuk, hogy a felemlítettek alapján egy jó 800 oldalas összeállításban elenyészőnek tekinthető a ma-

gyar jogra és így Werbőczy *Hármaskönyvére* való utalás. Ugyanakkor megemlítenéd, hogy Van Leeuwen a lengyel jogra valamivel kevesebbszer hivatkozik, az osztrák örökös tartományok vagy a skandináv országok jogára pedig egyáltalán nincs utalás.

3. Végül marad a kérdés, honnan szerezhetette információit az egyetemi katedrával nem rendelkező, gyakorló jogász Simon Van Leeuwen. Jelenleg nincsenek adataink arról, hogy a korban vezető holland jogi kar, a leideni milyen könyvtárral rendelkezett, illetve nem ismerjük az egyes ottani professzorok korabeli könyvállományát, amelyből Van Leeuwen esetleg kölcsönözhetett. Lehet, hogy a *Tripartitum* és a *decretumok* egy kiadása helyben is felhajtható volt a mindent feldolgozni és bedolgozni akaró, hangyaszorgalmú szakíró számára, esetleg könyvügynökök útján megszerezte gyűjteménye számára ezeket is.

A legvalószínűbb és legkézenfekvőbb magyarázat mégis az, hogy Van Leeuwen valamilyen módon megismerkedett egy, a könyv írása idején éppen a holland tartományokban peregrináló magyarországi joghallgatóval, s tőle szerezte meg a munkájához szükséges szövegeket.

Azt is tudjuk, hogy nagy valószínűség szerint ki lehetett ez a vándordiák, hiszen a *Censura forensis* 1662-es első kiadásában Van Leeuwen két ismerősétől származó üdvözlő versek mellett – egy, a 17. század hazai irodalomtörténetében járatosak számára ismerős névaláírással – egy harmadik üdvözlő vers, a kelet-magyarországi nemes peregrinus, Nadányi János⁴⁷ tíz disztichon sorpárból álló versikéje is feltűnik.

Nadányiról más helyen már kimutattuk, hogy 1656 és 1664 között Hollandiában, Angliában és Svájcban peregrinált, s Utrechtben és Leidenben nem kevesebb, mint négy *disputatio respondense* volt.⁴⁸ Már komoly jogi tanulmányok álltak tehát mögötte, mikor valószínűleg leideni tartózkodása során, jogáskörökben forgolódva kapcsolatba kerülhetett Van Leeuvennel, a leideni ügyvéddel és szakíróval. Az egyetlen nyilvánvaló kapcsolat, hogy – igaz, kétévnyi eltéréssel – ugyanazon leideni nyomdában, Petrus Leffen *officinájában* nyomták Nadányi leideni *disputatióját* és Leeuwen – számunkra itt most fontos – munkáját, a *Censura forensist*.

A kapcsolat azonban nem lehetett túl szoros, hiszen a korabeli gyakorlatban általános tegező formát Nadányi nem használja az említett versben (ugyanakkor Justinianust tegezi). A barokkos túlzásoktól sem mentes dicsőítő ének a tévelygő és tévedések erdejébe tévedt Themis megmentője szerepében tünteti fel Van Leeuwent, aki eloszlatja azon homályt, amelybe Szolón és Lükorgosz szavai beleveszni látszottak az utóbbi időkben. A civilizált népek joggyakorlatát a római joggal összevetve rendez egybe a munka – írja Nadányi –, s bár a római jog összegyűjtése Justinianus érdeme, Van Leeuwen bebizonyítja munkájában, hogy ezen gyűjteményből ered valamennyi keresztény állam joga. Nem kis túlzással nemcsak a 16. század nagy humanista tudósai, az olasz Andreas Alciatus és a francia Antonius Faber elé helyezi Van Leeuwent, hanem a régi római klasszikus jogászokat (Gaius, Paulus)

is szerénységre inti. Van Leeuwennek, aki feltárja a jog istennőjének titkait, az istenek között van a méltó helye.⁴⁹

Dagályos, erősen túlzó sorok, amelyek azonban talán jó szolgálatot tettek a könyv szerzőjének, bizonyítva, hogy egy távoli országból jött tudósjelölt is nagy jelentőséget tulajdonít európai körképet nyújtó kézikönyvének. Nadányi pedig azzal, hogy neve megjelent egy jelentősnek mutatkozó alkotásban, bizonyíthatta pártfogói előtt,

hogy választott szakterületén belekerült a tudományos körforgásba, jelentős szakemberek körül forgolódott.

A nyitott kérdések és elvarratlan szájak ellenére bizony állíthatjuk: a fenti tények egyértelműen igazolják, hogy a *Tripartitum* földjét a korai újkorban egyértelműen a korabeli Európa integráns részének tekintették a kortárs jogtudomány képviselői.

Jegyzetek

- ¹ A jelen szöveg meg kívánja tartani a konferencián elhangzott előadás fordulatait, ugyanakkor jegyzeteiben igazolni kívánja a megfogalmazott állításokat.
- ² Életére lásd P. C. Molhuysen–P. J. Blok–K. H. Kossmann (ed.): *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*. Deel 1. (Leiden, A.W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij, 1911, 1261–1263. p.; reprint: Amsterdam, N. Israel, 1974); A.J. Van der Aa: *Biographisch woordenboek der Nederlanden*. Deel 11. (Haarlem, van Brederode, 1865. 275–277. p.); R. Feenstra: *Leeuwen, Simon van (1626–1682)*. In: Michael Stolleis (Hrsg.): *Juristen: Ein biografisches Lexikon von der Antike bis zum 20. Jahrhundert* (München, C.H. Beck, 2001, 383–384. p.).
- ³ Nemcsak Van Leeuwen, hanem viszonylag sok leideni gyermeket írtak be ebben a korban ilyen fiatalon az egyetemre. A korai beiratkozást azzal magyarázzák egyesek, hogy az akadémiai polgárok bizonyos adómentességet élveztek, ami a család érdekében is állott. Vö. R. Fruin: *Een gedeelte van Simon Van Leeuwen's Bedenkingen over de stadhouderlijke magt omtrent de verkiezing van de magistraten in de Steden van Holland, tot noodige verclaringe van veele saeken, de politie en bijzonderlijk de regeringe van de steden betreffende*. In: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*. Deel 18. ('s Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1897, 416. p.).
- ⁴ Fruin: i. m., 417. p.
- ⁵ A város statútumai szerint apa és fia nem lehetett egyszerre a tanács tagja. Vö.: R. Fruin: i. m., 417. p.
- ⁶ *Kort verhaal van 't gene in 't jaar 1672 binnen Leyden is voorgevallen, begrepen in de verantwoordinge van Mr. S.v.L.R.G. aan den agtbaren wijzen Raad der stad Leyden* (h. n., é. n.).
- ⁷ Jelentősebb munkáiról áttekintést ad J.W. Wessels: *History of the Roman-Dutch Law* (Grahamstown, Cape Colony, African Book Co., 1908; reprint: New Jersey, The Lawbook Exchange, 2005, 306–315. p.).
- ⁸ Paul Scholten: *Algemeen deel* (C. Asser's *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht*) (Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, 19342, 227. p.).
- ⁹ A jogi humanizmus ókortörténeti, filológiai-antikvárius 'irányzatának' célja az volt, hogy szövegkritika útján minél jobb szövegkiadásokat tegyen lehetővé. Ez a törekvés túlterjedt ugyan a *Corpus Iuris Civilis* szövegének megtszításán, és szélesebb forrásalapot kívánt biztosítani a jogtudomány számára, de mégsem tudta megtörni a *Corpus Iuris* tekintélyét. Az irányzat hívei számára a római jog nem jelenthetett többet, mint történeti forrást. Az itáliai egyetemek középkori római joga a humanisták számára már csak romlott latin-sága miatt sem lehetett elegáns. A humanisták, szakítva a középkori jogtudósok tekintélyelvűségével, részletes nyelvtani és filológiai kutatás tárgyává tették a *Corpus Iuris*. A justiniánuszi könyveket nem tekintették többé mindenben fölül álló autoritásnak, tekintélynek és élő, megfellebbezhetetlen jogszabálynak, hanem történetiségében vizsgálták, fel akarták fedezni anyagában az 'ókori' tartalmat is. Vö. Roderich Stintzing: *Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft*. Abt. 1–2. (München, Oldenbourg, 1880, 209–240. p.); Hans Erich Troje: *Die Literatur des gemeinen Rechts unter dem Einfluß des Humanismus*. In: Helmut Coing (Hrsg.): *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte: Neuere*
- Zeit (1500–1800): Das Zeitalter des gemeinen Rechts, III/1. Wissenschaft* (München, C. H. Beck, 1977, 640–689. p.); Franz Wieacker: *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung* (Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 19962, 165–167. p.).
- ¹⁰ Ez az irány a joganyag ideális rendszerezésének megteremtését tűzte ki célul, ami együtt járt bizonyos alapelvek kidolgozásával is. Az ekkoriban kialakult jogi rendszerezési törekvéseket természetesen nem lehet a modern logika mércéjével mérni: a jogelveket nem egy axiómából vezették le, és azáltal rendszerezték, hanem pusztán a hagyományos joganyag bizonyos általános fogalmak szerinti felosztását kísérelték meg. A rendszerezési kísérletekkel szorosan összefüggött az a tendencia, melynek következtében az oktatás és a tudományos kutatás is elszakadt attól a tradíciótól, amely szerint a vizsgálódások az egyes szöveghelyek külön-külön értelmezésére irányultak. Vö.: Wieacker: i. m., 164–165. p.; Troje, 1977: i. m., 741–755. p.; Hans Erich Troje: *Wissenschaftlichkeit und System in der Jurisprudenz des 16. Jahrhunderts*. In: J. Blühdorn–J. Ritter (Hrsg.): *Philosophie und Rechtswissenschaft: Zum Problem ihrer Beziehung im 19. Jahrhundert* (Frankfurt am Main, Klostermann, 1969, 63–88. p.); Govert C. J. van den Bergh: *Die holländische Elegante Schule: Ein Beitrag zur Geschichte von Humanismus und Rechtswissenschaft in den Niederlanden 1500–1800* (Frankfurt am Main, Klostermann, 2002, 71–80. p.).
- ¹¹ *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheid*. Beschreven by Hugo de Groot. In: 'sGraven-Haghe: byde Weduwe ende Erfgenamen van wijlen Hillebrand Jacobssz van Wouw, 1631; több másik kiadás is, címvariációkkal még ugyanabban az évben)
- ¹² A legújabb kutatásokra vö. Robert Feenstra–Reinhard Zimmermann (Hrsg.): *Das römisch-holländische Recht: Fortschritte des Zivilrechts im 17. und 18. Jahrhundert* (Schriften zur Europäischen Rechts- und Verfassungsgeschichte 7. Berlin, Duncker & Humblot, 1992). Ebből különösen a jogtudományra vö. Reinhard Zimmermann: *Römisch-holländisches Recht – ein Überblick*. In: Feenstra–Zimmermann (Hrsg.): i. m., 9–58. p.
- ¹³ *De Origine, progressu Juris Civilis Romani, Authores & Fragmenta Veterum Jurisconsultorum, cum notis Arn. Vinnii, & Variorum, Auctore & Collectore S. Leeuwio* (JC. Lugd. Batavor. Apud Arnoldum Doude, MDCLXXII).
- ¹⁴ Bergh: i. m., 100–101. p.
- ¹⁵ *Het Rooms-Hollands-Regt, waar in de Roomse Wetten, met het huydendaagse Neerlands Regt, in alles dat tot de dagelike onderhouding kan dienen, met een bysondere kortheit, so wel in de vaste Regts-stoffen, als in de manier van Regts-vordering over een gebracht werden, Met allerhande Ordonnantien, Placaten, Hand-vesten, Keuren, Gewoonten, ende Gevvijsden deser en omleggende Landen bevestigd*. Von nieuws beschreven, hersteld, ende vermeerderd door Mr. Simon Van Leeuwen, R.G. Leyden en Rotterdam (By Hackens, MDCLXIV; a munkát néhány évtized alatt több mint tízszer adták ki).
- ¹⁶ Wessels: i. m., 307–308. p.
- ¹⁷ A tankönyv még a 19. században is olyan nagy tekintéllyel rendelkezett, hogy 1858-ban a Transvaal (Zuid-Afrikaanse Republiek) alkotmányának mellékleteként kiadták, és szinte törvényerővel ru-

- házták fel, s angolra is lefordították. Vö.: Zimmermann, 1992: i. m., 44–45. p.
- ¹⁸ *Inleidinge tot de Hollandsche rechts-geleertheit*. Beschreven by Hugo de Groot, s'Graven-hage, Byde weduwe ende Erfgenamen van Wijlen Hillebrand Iacobus van Wou (1631; még több kiadás is megjelent ugyanabban az évben.) A nagyon kiterjedt irodalom képviselőjében lásd Karl Wellenschmied: *Hugo Grotius' Inleidinge tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid und das Recht seiner Zeit* (Diss. Göttingen, 1950); Karl Wellenschmied: *Zur Inleidinge tot de Hollandsche Rechts-geleerdheit des Hugo Grotius* (Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, 20., 1952, 389–440. p.).
- ¹⁹ Wessels: i. m., 312–315. p.
- ²⁰ *Censura Forensis Theoretico-Practica, id est, totius Juris Civilis Romani, usuque recepto, et Practici methodica collatio, quâ non tantum ipsa Juris Romani fundamenta, ad rationis et veritatis censuram methodicè reducuntur: sed et ad usum practicum transferuntur. Interjectis constitutionibus, decisionibus moribus et statutis, non tantum generalibus, verum etiam particularibus eujusque fere Christianorum gentis, regionis et provinciae.* Authore Simone van Leeuwen, J. C. Batav (Lugduni Batavorum, Ex Officina Petri Leffen, & Francisci Moyardi, MDCLXII; további kiadások: Amstelodami, apud Henricum & Theodorum Boom, & Lugd. Batav. apud Johannem à Gelder, MDCLXXVIII; Amstelodami, apud Henricum & Viduam Theodori Boom, MDCLXXXV; [Gerardus de Haas recensuit & Observationes suas adjecit] Lugduni in Batavis, sumptibus Samuelis Luchtmanus et Cornelii Haak, 1741).
- ²¹ Heinz Mohnhaupt: *Differentienliteratur als Ausdruck eines methodischen Prinzips früher Rechtsvergleichung*. In: Bernard Durand-Laurent Mayali (eds.): *Excerptiones iuris: Studies in Honor of Andre Guoron* (Berkeley, The Robbins Collection, 2000, 441. p.); Heinz Mohnhaupt: *Rechtsvergleichung = Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. IV. (Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1990, 403–405. p.).
- ²² Mohnhaupt, 2000: i. m., 454. p.
- ²³ Ernst Holthöfer: *Die Literatur zum gemeinen und partikularen Recht in Italien, Frankreich, Spanien und Portugal*. In: Helmut Coing (Hrsg.): *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. II/1. (München, C.H. Beck, 1977, 225. p.).
- ²⁴ Van Leeuwen az ajánlásban azt sugalmazza, hogy nem utasítana vissza egy professzori kinevezést, ha munkáját kedvezően fogadná Leiden város tanácsa és a polgármester, akinek művét ajánlotta. Vö. Fruin: i. m., 419. p.
- ²⁵ *Censura Forensis*: i. m. (a *Prolegomena* oldalszámozás nélküli).
- ²⁶ „*Extant etiam typis excusae Constitutiones Regni Hungariae.*” Vö.: *Prolegomena*.
- ²⁷ Célját így fogalmazza meg: „*Posito eo Juris fundamento, cum vera, quam diximus, Praxi conjuncto, usum, & quaestiones practicas, iis ita adjunximus, ut, quid eorum cum eo conveniat, aut discrepet, in singulis appareat: subjectis Constitutionibus, Decisionibus, Moribus, & Statutis, qua generalibus, qua particularibus, cujusque fere Christianorum Gentis, Regionis, atque Provinciae. Cujus tractationis necessitas per se imotescit.*” Vö.: *Prolegomena*.
- ²⁸ Az ezzel foglalkozó széles irodalom képviselőjében lásd Földi András: *Az institutio-hagyomány a jogi oktatás történetében*. In: Péter Orsolya Márta–Szabó Béla (szerk.): *A bonis bona discere. Festgabe für János Zlinszky* (Miskolc, Bíbor Kiadó, 1998, 533–556. p.).
- ²⁹ *Censura Forensis*: i. m., 360–442. p. Érdekes, hogy Van Leeuwen itt hosszú fejezeteket idéz szó szerint a *Tripartitumból*: „*Ex Tripartito Opere Juris Consuetudinarii inclyti Regni Hungariae. Parte Prima Titulo XVII. XXI. LVIII. XXVIII. XLVII. LVIII. LVII., Parte Tertia Tit. XXIX. XXX.*” Lásd: uo., 437–442. p.
- ³⁰ Wessels: i. m., 309–311. p. Egy 19. századi nyilatkozat szerint: „*[...] die zoolang het Oudhollandsche recht in ons land van kracht was, het leerboek en de vraagbak onzer juristen geweest is.*” Lásd: Fruin: i. m., 419. p.
- ³¹ Példaként álljon itt a büntetőjogi rész fordításának kiadása: Simon Van Leeuwen, J. C.: *Part I, book V of Censura forensis: theoretico-practica, Fourth edition (1741)*. Revised and annotated by Gerard de Haas J. C., ed. and transl. into English by Margaret Hewett (Pretoria, South African Law Commission, 1991). Van Leeuwen jelentőségéről a dél-afrikai jogfejlődés számára lásd Alfred Adrian Roberts: *A South African legal bibliography: being a bio-bibliographical survey and law-finder of the Roman and Roman-Dutch legal literature in southern Africa with an historical chart* (1942, 183–184. p.); D. H. Van Zyl: *Geskiedenis Van Die Romeins-Hollandse Reg* (Durban, Butterworth, 1979, 357–359. p.).
- ³² *Censura Forensis*: i. m., 12–13. p. (Az I.2.9. fejezetben *Digesta-párhuzamokat* hoz Van Leeuwen, s a magyar joggal kapcsolatban az alábbiakat írja: „*Jure consuetudinario regni Hungariae expresse cautum est: ut illi qui ex nobili matre, patre vero rustico sunt propagati, veri nobiles non dicantur, e contra vero ex nobili patre, & matre ignobili procreati, recti & veri nobiles censeantur.*”)
- ³³ *Censura Forensis*: i. m., 19–20. p. (I.4.3.: „*Sed & in Regno Hungariae Arrogationis usum esse consequens est, ex eo quod in jure consuetudinario Regni Hungariae expressum inveniatur, Adoptionem vim contractus obtinere, si permissione & consensu Regis fiat, aliter vero nullius esse firmitatis.*”). Vö. Trip. 1. 66.
- ³⁴ *Censura Forensis*: i. m., 72. p. (I.13.19.). A Van Leeuwen által idézett szöveghely: „*Consanguinitas secundum sacros Canones, et Regni quoque nostri Legem usque ad quartum gradum inclusive, connubium prohibet, atque vetat...*” (Trip. 1. 107.).
- ³⁵ *Censura Forensis*: i. m., 120. p. (II.3.11.: „*Venandi jura ignobilibus denegantur apud nos, et inter Regalia relata apud Germanos, Prusos et Ungaros: [...] Quod et Germaniae moribus convenit; quibus Venatio inter regalia hodie refertur, nec privato, in suo etiam territorio, venari licet, si non concessionem specialem probaverit. [...] Et Uladislai Hungariae Regis Decret. v. Anni. 1504. art. 17.*”) Van Leeuwen a 17. artikulusra hivatkozik, mai törvénytaraink az 1504: 18. tc.-ként tartják számon. Ez a törvény is tiltja a jobbágyok és parasztok vadászatát.
- ³⁶ A legvalószínűbb, hogy az 1628-as Rath-féle bécsi kiadás kerülhetett Van Leeuwen kezébe, ami a *Tripartitum* szövegét tartalmazó kötet mellett, mintegy 2. és 3. kötetként a *Corpus Juris Hungarici* 1035 és 1604 közötti, addig előkerült *decretumait* tartalmazta, mintegy 800 oldalon. Vö. Gazda István: Szerkesztői előszó. In: Werbőczy István: *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve*. Latin-magyar kiadás (Budapest, Téka, 1990, XXVIII. p.).
- ³⁷ *Censura Forensis*: i. m., 230. p. (II.24.2.: „*Et id Regni Ungariae Moribus et Statutis, circa decimarum praestationes varia exstant Regum, et Imperatorum Decreta, et Constitutiones: sed et in Anglia constitutum est.*”)
- ³⁸ „*Quomodo et in quibus bonis uxor marito succedat in Hungariae regno?*” *Censura Forensis*: i. m., a 359. oldalhoz fűzött függelék.
- ³⁹ Van Leeuwen a függelékben így fogalmaz: „*Quibus adde, quo din Hungariae regno universae res mobiles mariti sine liberis, ac sine testamento defuncti ad suam uxorem devolvantur, quae de bonis & juribus possessionariis, domoque residentiae, & Curia mariti, quamdiu sub nomine & titulo mariti viduitatis tempora peregerit, & ad alia vota se non transtulerit, etiam cum restitutione dotis suae excludi non potest Jur. Consuetud. regni Hungar. Stephani Werbeuri part. I. tit. 98.*” Vö. Trip. 1. 98.
- ⁴⁰ „*Et rursus, quod si maritus equos gregales (quos equatiales dicunt) infra quinquagenarium numerum habuerit stante & durante conjugio suae uxoris aggregatos, vel emptor, aequaliter inter eos dividuntur. Si eundem numerum attigerint, vel excesserint maritus poterit de eisdem tanquam rebus per eum acquisitis, testari.*” Vö. Trip. 1. 101. (Van Leeuwen itt nem adja meg a forrást.)
- ⁴¹ *Censura forensis*: i. m., 437. p. (III.22.8.: „*In Hungariae Regno, Jura possessionaria, ut sunt Castra, Castella, fortilitia, civitates, oppida, villae, portiones, possessionariae terrae, sylvae, et praedia paterna, et avita qualitercunque acquisita, solummodo Juri masculino deservient, eorumque soli filii, exclusis filiabus, legitimi heredes et successores sunt: nisi ex regia donatione, expressoque Regis consensu, bona et Jura possessionaria paterna, vel materna, utrumque sexum, tam mares quam etiam foeminas concernere dignoscantur, vel eadem jura possessionaria non ex avita successione*”)

aut propriis serviis militaribus, sed pecuniis paternis aut maternis fuerint empta, aut comparata, quibus solum casibus ea ad utrumque sexum pertinere intelliguntur: servato tamen filiabus ex dictis possessionariis, aut aestimationis ejus quartaliti Jure, dotis nomine exsolvendo.”)

⁴² *Censura forensis*: i. m., 437–8. p. (III.22.8: „Atque ea continuo Jurium possessionariorum succedendi ratio habetur, ut ad radicem, atque originem acquisitionis, semper semper fit referenda. Sic ut universa bona et Jura possessionaria paterna, et avita, inter filios defunctorum fratres carnales, ut vocant, aequaliter dividantur, et quot sunt fratres, in tot sequestrentur partes, iisque ita inter fratres divisas, altero implorum heredibus carente, etiam post centum aut plures annos in caetros fratres superstites, et heredibus gaudentes, hujusmodi bona et Jura devolvuntur.”)

⁴³ *Censura forensis*: i. m., 438. p. (III.22.8: „Neque pater hujusmodi bona avita possessionataque, in praedictum filiorum, aut foeminarum, si ea quoque Jus foeminum sequantur, et similiter nec frater in praedictum fratris, ea alteri vendere, aliove modo alienare, aut alio modo quicquam disponere potest, nisi si iis, quae propriis serviis suis acquisivit, aut propriis pecuniis comparavit.”)

⁴⁴ *Censura forensis*: i. m., 438. p. (III.22.8: „Quod quidem de Nobilibus, civibusque originariis, qui hac in parte eodem cum iis Jure gaudent: Caeterum inter rusticos nulla inter filios filiasve successionis differentia est, sed omnes simul remota sexus differentia aequaliter succedunt.”) Majd hosszan idéz a *Hármaskönyvből*: Trip. 1. 17., 1. 21., 1. 88., 1. 28., 1. 47., 1. 58., 1. 57., 3. 29–30.

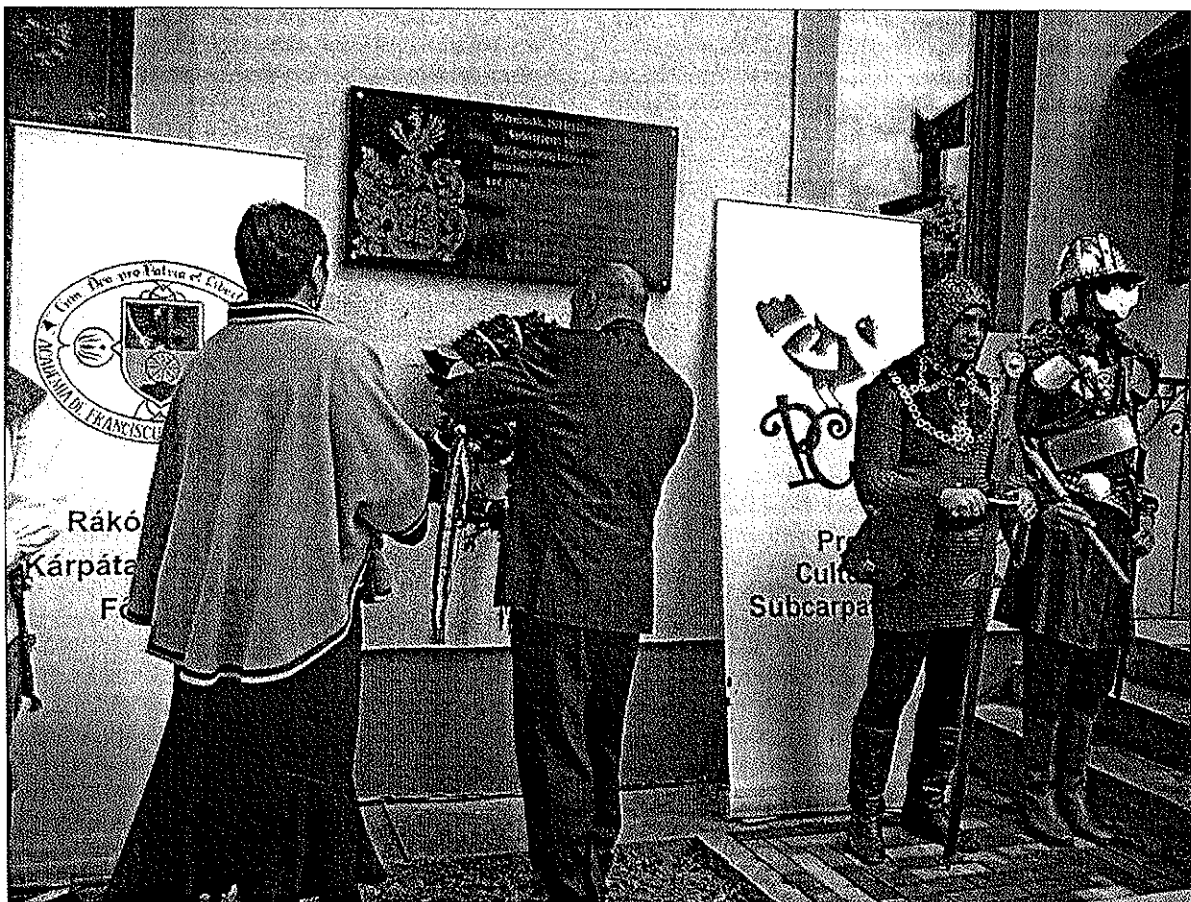
⁴⁵ *Censura forensis*: i. m., 613. p. (IV.21.31: „Et in Hungariae Regno retractui gentilitio locum esse probat textus juris Consuetudinarii Regni Hungariae a Stephano de Werhewez ex censura et auctoritate Uladislai Regis editus, part. I. tit. 16. et tit. 61. His verbis: [...]”)
Vö.: Trip. 1. 61.

⁴⁶ *Censura Forensis*: i. m., 797. p. (V.29.5: „[...] Et in Hungariae Regno furtum committentes, etiam rei minimae, indistincte suspenduntur, ex Decreto S. Stephani Anni 1035. lib. 2. cap. 40. et 41. et S. Uladislai Hungariae Regis Anni 1029 [sic!] lib. 2. cap. 12.). Vö.: Szent István II. 40.; Szent-László II. 12.

⁴⁷ Nadányi János életére vö. többek között Stoll Béla–Varga Imre (szerk.): *Régi magyar költők tára: XVII. század 10.: Az 1660-as évek költészete (1661–1671)* (Budapest, Akadémiai, 1981, 718–720. p.); Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténelmi lexikon*. Szerk. Ladányi Sándor (Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodája, 19773, 419. p.); Bod Péter: *Magyar Athenas avagy az Erdélyben és Magyarországon élt tudós embereknek, nevezetesebben a kik valami, világ eleibe bocsátott írások által eszméretesekké lettek, s jo emlékezetüket fen-hagyták Historiájok* (H. n., 1766, 185–186. p.)

⁴⁸ P. Szabó Béla: *Három neves németalföldi jogász és Nadányi János kapcsolatának nyomai*. In: Bozay Réka (szerk.): *Történetek a mélyföldről. Magyarország és Németalföld kapcsolata a kora újkorban* (Debrecen, Printart-Press Kft., 2014, 188–245. p.).

⁴⁹ Az üdvözlő vers értelmezésében nyújtott segítségéért köszönettel tartozom debreceni filológus kollégámnak, Takács Leventének.

Werböczy-emléktábla avatása Verböcön, 2014. május 18-án